

WORKS+WORDS 2017 Biennale in Artistic Research in Architecture, KADK, Copenhagen

STABEL, 2017

Nicolai Bo Andersen, Arkitekt MAA, lektor, programleder

Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering. Kandidatprogram i Kulturarv, Transformation og Restaurering

INTRODUKTION

STABEL er en undersøgelse af arkitekturens oplevelsesmæssige fænomener. Hvordan lyset filtreres gennem en konstruktion. Betydningen af bygningskunstens materialemæssige og tekniske aspekter. Og hvordan en historisk reference kan inspirere og kvalificere det arkitektoniske udsagn.

Modellerne er en del af forskningsprojektet 'bæredygtig transformation' der handler om hvordan bygningskulturens tekniske, historiske og æstetiske egenskaber kan kvalificeres og videreudvikles i et samlet bygningskunstnerisk greb. Forskningsprojektet er en del af forskningsenheden BDBA, bæredygtig bygningsarv ved KTR, Kandidatprogram i Kulturarv, Transformation og Restaurering.

De udstillede genstande udgøres af tre modeller og en serie skitser. Skitserne er en undersøgelse af de tre bygningers indbyrdes relation, de individuelle konstruktioners gestalt samt de enkelte deles sammenføjning. Modellerne af tårnet, længen og punktet er udført i træ i skala 1:10. Modellerne måler hhv. 360x360x750mm, 440x660x440mm og 440x440x440mm.

Projektet er en del af et studie af, hvordan arkitektonisk forslagsstillelse kan beskrives gennem oplevelse, undersøgelse, refleksion, fremstilling og gen-fremstilling af oplevede fænomenologiske egenskaber. Spørgsmålet er, på hvilken måde et oplevet fænomen kan bruges som udgangspunkt i en fremadrettet arkitektonisk forslagsstillelse.

SKYGGESPIL

Et fotografi optaget af den danske arkitekt Ole Meyer viser en række tømmerstabler (Meyer 2000, 6-7).

Brædder er lagt oven på brædder med en indbyrdes afstand så det stablede træ kan tørre. For hvert skifte ligger brædderne hhv. på langs og på tværs. Efter et antal skifter er der udført en udkragning så stablen bliver bredere jo højere den bliver.

På toppen er stablerne forsynet med et tag, ligeledes udført af brædder, hvilket giver konstruktionerne et umiskendeligt bygningsmæssigt udtryk. Stablerne er placeret så tæt at mellemrummene danner små gader og så den samlede constellation fremtræder som en lille by.

Afstanden mellem brædderne, udkragningerne og det indbyrdes forhold mellem stablerne giver en særlig arkitektonisk virkning. Stablernes facade giver indtryk af et fintmasket net med et stofligt rigt udtryk beskrevet af skyggerne mellem brædderne. De rytmiske forskydninger i plan og snit og de heraf følgende skygger giver et dynamisk indtryk til de ellers tungt udseende stabler af træ.

Fotografiet af tømmerstablerne har været udgangspunkt for den arkitektoniske forslagsstillelse. Det arkitektoniske fænomen skyggespil identificeret i fotografiet er søgt gen-fremstillet i en ny form. Fremgangsmåden kan forstås som en arkitektonisk parallel til Max van Manens metode til fænomenologisk beskrivelse (van Manen 1984) der forsøger at gribe et fænomens essens – a lived experience – i en (skriftlig) fremstilling.

Det arkitektonisk forslagsstillende arbejde kan i forlængelse heraf beskrives som en fremgangsmåde der med udgangspunkt i en arkitektonisk oplevelse gennem en undersøgende og reflekterende proces søger at fremstille fænomenet for en nutidig opmærksomhed. En skitseringsproces har i en kontinuerlig vekselvirkning mellem

fabrikation og refleksion søgt at nærme sig en nytolkning af det oplevede fænomen. Skitserne har dannet grundlag for et tegnings sæt udført i AutoCad som modellerne er bygget efter.

LAFT

Den traditionelle lafte bygning, eller på dansk blokhus konstruktion, er opbygget af tømmerstokke samlet i hjørnerne ved hjælp af overskramninger. Laftning er som byggeteknik kendt i Mellem- og Østeuropa samt Skandinavien fra omkring 1000 e.Kr. (Drange, Aanensen and Brønne 1992, 111).

Tømmerstokkene ligger sædvanligt direkte oven på hinanden og på grund af de overlappende samlinger er tømmerstokkene på to sider af et hjørne normalt forskudt en halv stokhøjde. Der kan være en afstand mellem stokkene for at muliggøre ventilation eller væggen kan være helt lukket og stoppet med 'medfar', eksempelvis mos. Hjørnesamlingerne er lafte teknikens vigtigste detalje. Samlingerne ligger normalt et stykke inde på træet så endetræet stikker ud og danner et åbent hjørne, også kaldet 'knuder' (Paulsson et al. 1940, 429). Overskramningen holder tømmerstokkene fastlåst i den horisontale retning.

Fra slutningen af 1700-tallet optræder lafteteknikken 'sinknov' og fra 1800-tallet 'kamnov' (Drange, Aanensen and Brønne 1992, 113). Samlingerne er i disse teknikker placeret helt ude i hjørnet. En sinket eller kæmmet samling sikrer at tømmerstokkene holdes på plads horisontalt selvom der ikke er materiale udenfor hjørnet til at binde dem sammen.

STABEL tager sit tekniske udgangspunkt i den traditionelle lafteteknik. Men i stedet for at hver tømmerstok ligger direkte ovenpå hinanden er hver anden stok i højden rykket ind så der opstår et mellemrum mellem stokkene. Da stokkene derfor ikke er understøttet på langsiderne fungerer mindre stykker tømmer på tværs som afstandsklodser. Dette tektoniske led kan betragtes som en reference til de trædyvler kaldet 'dymlinger' der i den traditionelle lafteteknik hindrer stokkene i at skride ud (Drange, Aanensen and Brønne 1992, 114).

Skitserne af detaljer er en undersøgelse af hvordan tømmerstokkene kan tænkes sammenføjede med sinkede eller kæmmede hjørnesamlinger. Modellerne viser en enklere løsning hvor tømmerstokkene ligger direkte ovenpå hinanden uden overskramninger, men med skjulte 'dymlinger'. I begge tilfælde danner de forskudte tømmerstokke et komplekst og dynamisk mønster ved bygningernes hjørner – en kam – og de mindre afstandsklodser danner mønster i facaden.

Tømmerstokkene er ved hjælp af overskramninger og 'dymlinger' låst i den horisontale retning og får traditionelt deres konstruktive virkning på grund af tømmerets vægt og et tungt tag af eksempelvis tørv der holder låsene sammen vertikalt. De nederste stokhøjder er konstruktivt fungerende i alle retninger på grund af tyngden fra de overliggende tømmerstokke mens de øverste kun fungerer så længe tømmerstokkene er fastholdt i den vertikale position.

Trækstænger af stål der spænder fra et fundament af beton til en udkraget stålbjælke ovenpå konstruktionen fastholder alle tømmerstokkene i den vertikale retning – og sikrer dermed den konstruktive virkning også i den horisontale. En tilsvarende løsning bruger den schweiziske arkitekt Peter Zumthor i projektet Swiss Sound Box hvor trækstænger forsynet med fjedre holder 12 tømmerstabler på plads (Durisch 2014, 103-121).

På denne måde artikulerer de stablede tømmerstokke og stålstængerne der optager træk den traditionelle byggetekniks konstruktive styrker og svagheder i et nyt arkitektonisk udsagn.

GESTALT

Projektet opleves på afstand som tre solide blokke. Et tårn, en længe og et punkt. De tre bygninger er bredest forneden. En indrykning i en eller to retninger gør bygningerne smallere oppefter. Forskydningen medvirker til at give indtryk af en vis tyngde.

Bygningerne er placeret i en klynge af tre. De ligger i det samme retvinklede system og hver bygning har en facade der flugter med naboen, men forskudt så der dannes et rum mellem bygningerne. Rummet opleves på den ene side som præcist defineret i kraft af at facaderne danner kant og på samme tid dynamisk på grund af forskydningen.

På nærmere afstand opleves bygningernes facader mere åbne. Indrykningen af hver anden stokhøjdes tømmerstok gør at nogle elementer ligger i lys, andre i skygge. Hvor figuren forsættes kastes i hjørnerne også lys på de bagvedliggende stokke. Fra særlige vinkler kan man se direkte igennem bygningerne. Der dannes et varieret spil af lys og skygge henover facaden.

Når man bevæger sig omkring konstruktionerne opstår en særlig virkning når det forfra oplevede retvinklede skyggespil changerer til et buet, skråtstillet mønster set over x. Bevægelsen omkring bygningen udfordrer den umiddelbare oplevelse af en præcis figur til fordel for en oplevelse af et dynamisk, flimrende spil. Mønstret kaldes moiré effekten, der betegner den, i de fleste tilfælde utilsigtede, optiske virkning der indenfor grafik optræder når to næsten ens mønstre overlejres.

Helt tæt på opleves materialets stofflighed og farve. På endetræet ses snitfladens cirkulære åretegning mens træets langsgående åretegning ses på tømmerstokkenes sider. På modellen er forskellen i åretegningen på grund af målestoksforholdet ganske svag mens der i skala 1:1 vil være en tydelig forskel mellem endetræets cirkulære årringe og radiale marvstråler sammenholdt med den horisontale tegning på tømmerstokkenes sider.

Indefra opleves konstruktionen som et flimrende spil af lys og skygge. De indvendige facader, der fremtræder som negativ til de udvendige, bliver i sig selv beskrevet af spillet mellem de belyste, foranliggende flader og de bagvedliggende flader der ligger i skygge. Lyset kommer ikke fra en enkelt lyskilde, men fra alle sider og fra et stort ovenlys. Arkitekten Steen Eiler Rasmussen peger på at det spredte lys, i modsætning til det samlede lys, der falder i samme retning, har den virkning at det opløser rummet (Rasmussen 1989, 210). Den flimrende virkning bliver forstærket af de skygger der bliver kastet fra de modstående, indre facader.

STABEL

Tre motiver kan siges at være særlig betydningsfulde for STABEL: skyggespil, laft og gestalt. Som beskrevet er projektet inspireret af en historisk reference: tømmerstablens materiale, geometri og rumlige virkning. Det stablede tømmer, de stabile, men dynamisk udseende figurer og spillet af lys og skygge i facaden er motiver der har dannet afsæt for den arkitektoniske forslagsstillelse.

Projektet tager endvidere teknisk udgangspunkt i en traditionel byggeteknik. Tømmer stablet på tømmer og samlet ved hjælp af en særlig teknik udgør det tekniske udgangspunkt for konstruktionen. Det konkrete fysiske materiale, tømmerstokkene, er blevet samlet ved hjælp af en særlig teknik, laftning, i en bestemt form. Konstruktionen danner et rum med en særlig oplevelsesmæssig virkning der opstår når lyset filtreres gennem konstruktionen. I den forstand har ikke kun formen, men også materialet og teknikken en direkte indflydelse på oplevelsen af det arkitektoniske fænomen. Det artikulerede spil af lys og skygge opløser den umiddelbare oplevelse af de præcise figurer og giver bygningerne en dynamisk virkning.

Den amerikanske arkitekt Louis Kahn beskriver det gensidige afhængighedsforhold mellem lys og materiale. Med reference til digteren Wallace Stevens beskriver Kahn hvordan ”solen ikke var klar over sit eget vidunder, før den ramte en bygning med sine stråler” (Kahn 1999, 15). I forlængelse heraf kan man sige at vi først oplever lyset når det bliver gjort fysisk ved mødet med et konkret stof. Det fysiske materiale bliver fremkaldt ved at blive belyst. Lyset får tyngde i mødet med det konkrete stof.

STABEL har på den måde, ved hjælp af en traditionel byggeteknik fremstillet det oplevede arkitektoniske fænomen lys- og skyggespil fundet i en historisk reference. Man kan sige at bygningerne udgør en genfremstilling af et arkitektonisk fænomen.

Et kunstværks mentale indhold kommer, set gennem en fænomenologisk-hermeneutisk optik, til fremstilling gennem en konkret teknik. Den tyske filosof Martin Heidegger peger på at ordet teknik for grækerne ikke betyder kunst eller håndværk men 'at lade dette eller hint stå frem på denne eller hin måde i det nærværende' (Heidegger 2000, 51). Det at fabrikere arkitektur er et spørgsmål om at lade et mentalt indhold komme til konkret fremstilling.

For den tyske hermeneutiker Hans-Georg Gadamer handler oplevelsen af et kunstværk om "... i hvor høj grad man heri erkender og genkender noget, herunder én selv" (Gadamer 2004, 112). For Gadamer er kunstværket ontologisk defineret som en "emanation af urbilledet" (Gadamer 2004, 136). Billedet (Bild) er ikke en kopi (Abbild) men snarere en ny fortolkning af urbilledet (Ur-bild). Urbilledet "kommer til fremstilling i fremstillingen" og opnår derved en "værensforøgelse" (Gadamer 2004, 136). Kunstværket tilføjer ved at gen-fremstille urbilledet noget nyt til verden i en "værensproces" der gentages hver gang hos betragteren.

Det handler altså ikke om at kopiere det eksisterende – eller for den sags skyld at bryde fuldstændigt med det. Det eksisterende er ikke godt blot fordi det er eksisterende. Tilsvarende er det nye ikke godt blot fordi det er nyt. I forlængelse af Gadamer skal det eksisterende netop konstant bekræftes og fortolkes på ny. Klassikere er netop klassikere fordi de konstant er i stand til at forny sig selv gennem betragteren. Tilsvarende kan eksisterende arkitektoniske fænomener ved at blive gen-fremstillet gives en ny fortolkning i et nyt værk. Eller sagt med andre ord: Vi kan lære af historiske referencer og af traditionelle teknikker til at bygge.

Projektet viser hvordan et eksisterende, oplevet arkitektonisk fænomen kan anvendes som udgangspunkt i en fremadrettet arkitektonisk forslagsstilling. Arkitekten gen-fremstiller et arkitektonisk fænomen i verden ved hjælp af et konkret, fysisk materiale. Beskueren får en æstetisk oplevelse af stoflighed og tyngde. Stilhed og bevægelse. Lys og skygge. STABEL kan i den forstand forstås som en transformationsmodel for hvordan et eksisterende, arkitektonisk fænomen kan gen-fremstilles for en nutidig opmærksomhed.

REFERENCER

- Drange, Tore, Hans Olaf Aanensen and Jon Brønne. 1992. *Gamle trehus, historikk, reparasjon, vedlikehold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Durisch, Thomas. 2014. *Peter Zumthor 2002-2007, Buildings and Projects, Volume 2*. Zürich: Verlag Scheidegger & Spiess AG
- Gadamer, Hans-Georg. 2007. *Sandhed og metode*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Heidegger, Martin. 2000. *Sproget og Ordet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Paulsson, Gregor et al. *Tømrer- og bygningsnedkerarbejde*. København: Emil Wienes bogforlag
- Kahn, Louis I. 1999. "Værelset, gaden og overenskomsten mellem mennesker." In *Overgang: rum i den spredte by*, edited by Carsten Juel-Christiansen et al, 15-20. København: Fonden til udgivelse af Arkitekturtidsskriftet B.
- van Manen, Max. 1984. *Practicing Phenomenological Writing*. Phenomenology + Pedagogy, Volume 2 Number 1.
- Meyer, Ole. 2000. *De tavse bygninger*. København: Aristo.
- Rasmussen, Steen Eiler. 1989. *Om at opleve arkitektur*. Aarhus: Arkitektskolen i Aarhus.